
Ивелин СаВоВ / Ivelin Savov

БЪЛГАРСКАТА ОБЩИНА В РУСЕ ПРЕЗ XIX ВЕК (ИСТОРИОГРАФСКИ ОБЗОР)

The Bulgarian Municipality of Ruse in the 19th century (Historical survey)

Summary: The aim of this review is to make a thorough review of the documentation and studies related to the theme of the Rouse Municipality in the 19th century. The emphasis is on the facts and publications that mark the development of municipal self-government in Rouse and the establishment of the new Bulgarian municipality in the city in 1865. There are also sources and researches related to the local self-government in Rouse before the official formation of the municipality and recognition by the Ottoman authorities, as well as those after the Liberation 1878 until the end of the century.

Key words: Rouse Municipality, self-government in Rouse, Bulgarian municipality.

Цел на историографския обзор е да се направи преглед на документацията и проучванията, свързани с темата за Русенската община през XIX век. Акцентът е поставен върху фактите и публикациите, които бележат развитието на общинското самоуправление в гр. Русе и учредяването на Русенската българска община в града през 1865 г. Засегнати са и извори и изследвания, свързани с местното самоуправление в Русе преди официалното формиране на общината и признаването ѝ от османската власт, както и такива след Освобождението – от 1878 г. до края на века.

Темата за Русенската община през XIX век е част от голямата тема за изграждането и развитието на българските общини през деветнадесетото столетие.

Проблемът за българските общини намира подобаващо място в изследователския интерес на редица български и чуждестранни историци. В трудове им се изясняват въпроси от историята на тяхното формиране, функции, роли, дейности, компетенции и значението им за развитието на определени процеси в българското общество.

В наши дни е налице повишен интерес към обобщаващите разработки и към конкретни изследвания, главно по посока поселищни проучвания, които дават отговор на въпроси, отнасящи се до ролята на българската община в процеса на националното ни Възраждане.

В изследователската си дейност Христо Христов разглежда българските общини през Възраждането¹, като излага тезата, че те се изграждат като инсти-

туции за посредничество между светската и църковната власт – от една страна – и българското население, от друга. Общините са представени като най-масовата и повсеместно разпространена обществена институция, материална основа и главна движеща сила в развитието на възрожденския процес.

В аналитична статия Валентин Китанов разглежда проблема за ролята на общините при формирането на българското отношение към османската власт през епохата на Възраждането². Прави заключение, че българските общини имат важна роля в процеса на формирането на българската нация.

Принос към развитието на темата за българските общини през Възраждането имат научните изследвания на Виржиния Паскалева³⁴. Историчката се спира подробно на проблемите, свързани с общинското самоуправление в българските земи през Възраждането, както и на други аспекти, свързани с живота на българите в определената епоха.

Историчката Елена Грозданова на базата на османски архиви подлага на анализ въпроса за мястото на общината като кредитираща страна в лихварските операции⁵. Обръща внимание на ролята на българските старейшини в тази институция през XVI–XVIII век⁶, както и на проблема за българската селска община през XV–XVIII в. и ролята ѝ за опазването на българската народност и народностно самосъзнание⁷.

Други български автори, които са работили по темата за българските общини или са засягали някои аспекти от нея са: Михаил Андреев⁸, Цветана Георгиева⁹, Иван Стоянов¹⁰, Огняна Маждракова-Чавдарова¹¹, Иван Тютюнджиев¹², Ст. Шивачев¹³, Цветана Тодорова¹⁴, Фани Милкова¹⁵ и т.н.

Някои части от проблема за българските общини през XIX век са разгледани и от чуждестранни историци и изследователи като Константин Иречек¹⁶, Л. В. Маркова¹⁷, Феликс Каниц¹⁸ и др.

Необходимо е да се отбележи, че не всички аспекти от темата за българските общини са намерили достатъчно пълно и всестранно изясняване в научната литература, като някои от тях почти не са засягани.

Причините за това са от различно естество, като основната е може би недооценяването на ролята на българските общини за просветно-културното, икономическото и политическото развитие на българското общество през XIX век.

За отбелязване е също, че за дълъг период от време проблемите, свързани с общината, са частично разглеждани основно в контекста на изследванията по въпросите на църковно-просветното движение и националноосвободителната борба. Някои от тях са неправилно интерпретирани, като не са разкрити общите закономерности и черти, характерни за развитието на българските общини през епохата.

През годините в областта на поселищните проучвания има натрупана значителна научна продукция. Появиха се някои местни истории, сборници и краеведски проучвания, които дават сведения за създаването и дейността на местните български общини от края на XVIII до Освобождението и по-нататък.

За отбелязване са изследванията на Николай Генчев за Пловдив¹⁹, Михаил Грънчаров за Плевенската община²⁰, Н. Данова за Търновската градска община²¹, Зина Маркова за общинското самоуправление в София²², Георги Плетньов за Тревненската община²³ и др.

В някои случаи в тези краеведски изследвания, истории и сборници проблемът за местното самоуправление е разгледан частично, без да се търсят общи връзки и характеристики, като липсват пълнота и аргументирани изводи и заключения.

Да се насочим по-конкретно към историческите извори и литературата, свързани с темата за Русенската община през XIX век.

Изворите за историята, формирането, ролята и дейността на Русенската община през XIX век са разнообразни по съдържание и различни по вид и произход. В основната си част те са писмени и имат главно български, османски и европейски произход, като се различават по характер.

Ценни за изучаването на историята на Русенската община през разглеждания период остават сведенията, които се съдържат в документите от местните и чуждите архивни фондове.

С оглед на темата за Русенската община през XIX век богата архивна документация от непубликувани документи се съдържа в Държавен архив (ДА) – Русе. Там съществена информация по проблема се съдържа във Ф. 44К // Русенска църковна народна община (1865–1878 г.); Ф. 4К // Градска община – Русе (1878–1944); Ф. 43К // Доростоло-Червенска митрополия; Ф. 14К // Читалище „Зора“ – Русе 1866–1877 г., 1883 – 1884 г. и др.

Документи, отнасящи се до дейността на Русенската община през XIX и до личности, свързани с нея, се съдържат в колекциите на Български исторически архив на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София (БИА–НБКМ).

Относно темата на изследване интерес представляват запазените в БИА лични архивни фондове, като: фонд №7 // Братя Евлоги и Христо Георгиеви Недеви; Фонд №6 // Търговска къща „Хр. П. Тъпчилещов“ в Цариград 1851 – 1891; Фонд №11 // Драган Димитър Кириаков Цанков; Фонд №46 // Българска Екзархия и други²⁴.

Ориенталският отдел на НБКМ също предлага исторически данни, най-вече османски за Русе и Русенско²⁵. Засега само ограничена част от документацията в Ориенталския отдел е проучена от изследователите и специалистите османисти.

Документи, свързани с Русенската община през XIX век и личности с отношение към нея, се намират и в Научен архив на Българска академия на науките (НА–БАН), Централен държавен архив (ЦДА), във фондовете на Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе и Регионален исторически музей (РИМ) – Русе, във фонда на Комитет за проучване и написване история на Русе (1815–1955 г.) и други.

В архивите на Турция, Русия, Англия, бившата Австро-Унгария и други чужди държави също се съдържа информация, свързана с българската община в Русе, с личности, свързани с нея, и с отношението ѝ с чуждите консулства и местната и централна османска власт. Част от тази информация е издирена, преведена и публикувана, но извършеното все още не е достатъчно.

Полезна информация от публикувана документация и статии, свързани с Русенската община през XIX век, се съдържа в алманаси, сборници, академични издания, годишници, юбилейни книги и други.

Заслужава внимание инициативата на русенските историци за издаването на „Алманах за историята на Русе“. В различните токове на този алманах са поместени статии, свързани с Русенската българска община и с личности с отношение към нея.

В навечерието на отбелязването на 125-годишнината на Русенската община е обнародван сборник с ценен документален материал от фонда на общината в Русе от авторски колектив към Държавния архив – Русе. В него са отразени едни от най-важните документи, отнасящи се до историята и дейността на Русенската община²⁶.

Интерес представлява сборникът с документи, свързани с българската община в Русе по времето на Възраждането, издаден в Токио, с автор японският историк османист Тецуя Сахара. С помощта на сътрудници от Държавен архив – Русе той публикува голям брой ценни документи (702 документа), отнасящи се до българската православна общност в Русе²⁷.

В сборника „Подбрани извори за историята на град Русе и Русенския край (II–XIX в.)“ авторският колектив представя някои от основните исторически извори, свързани с историята на Русе и региона от II–XIX в.²⁸

Тодор Билчев е съставител на документален сборник, посветен на митрополит Григорий Доростолски и Червенски²⁹. Публикуваните документи в него са основно писма от Държавния архив – Русе, ф. 43К (Доростолска и Червенска митрополия) и ф. 44К (Русенска българска църковна народна община).

Свितъкът „125 години Русенска община 1865–1990 г. Доклади и съобщения“ „със съставител Йордан Борисов съдържа резюмета от научните съобщения на специалистите, участвали в научната сесия, посветена на 125-годишнината на Русенската община³⁰.

С принос към развитието на темата за Русенската община е книгата „150 години Русенска община – юбилейна изложба“. Тя е съставена от авторски колектив, специалисти от Държавен архив – Русе, и е посветена на проведената в Русенската градска библиотека „Любен Каревелов“ юбилейна изложба по случай 150-годишнината на учредяването на Русенската община³¹.

Богата информация от документи за Русенската община след Освобождението – 1878 г. до края на XIX век се съдържа в сборника „Епоха на строителство“³², чиито съставители са русенските историци Иво Жейнов и Веселина Антонова.

Други подобни източници, в които може да се намери информация за Русенската община и за личности и събития, свързани с нея, са: „100 години Русенска търговска индустриална камара“³³; „Сборник 100 години библиотека „Любен Каравелов“ – Русе“³⁴; „Юбилеен сборник 100 години читалище „Зора“ – Русе“³⁵, регионалните годишници на музеите, университетски и централни научни издания като: „Исторически преглед“, „Известия на държавните архиви“, „Векове“, „Годишниците на музеите от Северна България“, „Известия на Регионален исторически музей – Русе“ и други,

Източник на информация за събития и личности, свързани с Русенската община през XIX в., са дневниците, мемоарите и спомените на отделни личности, на съвременници и дори участници в описаните събития.

Заслужават да се отбележат спомените на Никола Обретенов³⁶, Никола Попов³⁷, Димитър Смядовски³⁸, Захари Стоянов³⁹, Йордан Дряновски⁴⁰, Михаил Хаджикостов⁴¹ и други.

В тези спомени, дневници и мемоари са разгледани само някои аспекти от дейността на Русенската община, като не е достигнато до конкретни изводи и не са разкрити определени закономерности от нейното развитие.

Значителна информация за Русенската община през XIX век получаваме от периодичния печат.

На страниците на възрожденските русенски, цариградски и емигрантски вестници като: „Дунав“ (1865–1877), „България“ (1859–1863), „Турция“ (1864–1873 г.), „Цариградски вестник“ (1849–1850 г.), „Дунавски лебед“ (1860–1861 г.); „Независимост“ (1873–1874 г.), е публикувано голямо богатство от информация за местното самоуправление в Русе през Възраждането.

В следосвобожденския и съвременния периодичен печат темата за Русенската община е обект на внимание на издания като: „Русенски общински в-к“ (1892–1900 г.) – официален вестник на Русенската градска община, „Българин“ (1879–1887 г.), „Славянин“ (1879–1903), „Дунавска правда“ (1954–1989 г.); „Култура“ (1957 г.); „Утро“ (1991 г.) и други.

Ако се насочим към историческите изследвания, посветени на Русенската община през XIX век, прави впечатление тяхната немногобройност. Причината за това може би се крие във факта, че този проблем дълго време е стоял в сянката на църковното, просветното и революционното движение в Русе през Възраждането.

През последните десетилетия е налице тенденция в редица публикувани трудове да се засягат отделни проблеми, свързани с историята, формирането и дейността на Русенската община през XIX век.

Разглеждайки Възраждането и връзката му с Русе, Крумка Шарова в статията си „Регионално и национално в историята на град Русе през Възраждането“⁴² обръща внимание на вътрешния живот на българското население в Русе и на дейността на Русенска българска община.

Японският историк османист Тецуя Сахара в аналитична статия към сборника „An Eastern Orthodox Community during the Tanzimat“⁴³ разглежда Русенската българска община по време на Танзимата. Той се насочва конкретно към Русенската българска православна община като отличен пример за резултатите в административната реформа в Османската империя и политиката на модернизация, като прави заключението, че Русенската община спомага за утвърждаването на българското народностно самочувствие в Русе.

Историчката Светлана Иванова в своя статия изследва предисторията на Русенската община през XVII–XVIII век⁴⁴. Според изследователката действителните корени на Русенската община трябва да се търсят още от XVI–XVII в. Русенската община трябва да се разглежда като плод на продължително институционално развитие, осъществено в контекста на рамките, поставени от османската власт.

В научното си изследване „Българските общини през Възраждането“⁴⁵ Хр. Христов частично представя процеси и събития, свързани с дейността и ролята на Русенската община, в контекста на цялостния процес на развитието на българските общини през Възраждането.

Темата за Русенската община присъства в творчеството на историка Георги Плетнъов. Проблемът е засегнат главно в контекста на други теми, като управлението на Мидхад паша на Дунавския вилает⁴⁶ и съпротивата на българския народ срещу османизирането на българските училища във вилаета⁴⁷.

Огняна Маждракова-Чавдарова в статията си „Църковният въпрос и българските общини“⁴⁸ засяга и темата за участието на Русенската църковна народна община в църковните борби и нейното развитие като „средоточна вилаетска община“ за Дунавския вилает.

В повечето случаи в изброените изследвания темата за Русенската община през XIX век се разглежда съвсем общо или твърде конкретно, като по някои от аспектите на нейната роля и функции почти не е писано.

Свое място в проучванията на Русенската община през XIX век заемат русенските историци, както и местните музейни и архивни служители и изследователи. Особено през последните десетилетия те са автори на редица изследвания, статии, студия и публикации с принос за развитието на темата.

В научното си изследване „Русе през Възраждането“⁴⁹ русенската историчка Жечка Сиромасова се спира на проблема за българската община през 60-те и 70-те години на XIX в. в отделен раздел. Според нея, дейността на българската община в Русе има особена важност за развитието на просвещението, борбата за църковна независимост и запазването на националното самосъзнание. Общината се оформя като важен двигател на обществения живот в града. С разнообразните си задължения постепенно тя заема централно място и става водеща във вилаета.

В многобройните изследвания, статии и публикации на историчката Теодора Бакърджиева темата за Русенската възрожденска община е широко застъпена^{50,51}. Дейността на Русенската община според историчката е основана на християнския морал и лежи в основата на системата от грижи към бедни, бездомни, сираци, вдовици, възрастни хора. Тя възниква като орган на българското самоуправление в града и има за цел да отстоява интересите на българското население, съобразявайки се с изискванията на държавната власт. Общината е в непрекъснат контакт с официалните турски власти и е посредник между християнската общност и турската администрация.

Свое изследване на възлови моменти от историята на Русенската община правят русенските историци Красимир Кънчев и Йордан Борисов в статията „За създаването и началната дейност на Русенската българска община“⁵².

Красимир Кънчев публикува впоследствие библиографски обзор за създаването и началната дейност на Русенската българска община⁵³.

В научно изследване Йордан Борисов⁵⁴ засяга въпроса за целите, задълженията и функциите на местната българска община в Русе преди Освобождението (1878 г.) и в първите години след това.

Принос за изясняването на фактологията, хронологията и документацията на Русенската българска община през XIX век имат изследванията, студията и публикациите на Тодор Билчев^{55,56}.

Симеон Пармаков обръща внимание на участието на Русенската българска община в църковните борби в града и в изгонването на гръцкия владика Синесий през 1864 г. Разглежда историята на Русе след Освобождението, като подобаващо внимание отделя на местното самоуправление в града⁵⁷.

Георги Чендов в труда си „Когато Русе беше Русчук“⁵⁸ разглежда процеса на формиране на българската община в града. Посочва като основна грижа на новосъздадената българска община състоянието и подкрепата на училищното дело. Спира се и на събитията, свързани с формирането и дейността на новата Русенска градска община след Освобождението от 1878 г.

В изследването си за формирането и историята на читалище „Зора“ в Русе⁵⁹ русенската историчка Веселина Антонова отбелязва изключителния принос на Драган Цанков и на Русенската община за основаването на читалището през 1866 г.

Творчеството на историчката Мариана Димитрова (Бърчева), често в сътрудничество със Стоян Йорданов, също дава принос към развитието на темата за Русенската община през XIX век⁶⁰.

Историкът Иво Жейнов в своите изследвания акцентира върху стопанския живот в Русе през Възраждането и представя дейци, свързани с него. Проблемът за Русенската община е представен в контекстта на гореизложените теми^{61,62}.

В своя статия историчката Таня Великова разглежда проблема за „Европейските дестинации при пътуванията на българите, отразени в книгите

на Русенска църковно народна община (1866–1874 г.)⁶³. Авторката отбелязва, че дейността по издаване на поръчителства е част от гражданско-административните функции на Русенската община.

Русенските историци се спират и на дейността на Русенската община в периода след Освобождението от 1878 г. до края на XIX век.

Роза Велинова разглежда процесите на възстановяване и изграждане на Русенската община през периода (1878–1900)⁶⁴, както и историята на политическите партии в Русе и тяхното отношение към общинската институция⁶⁵.

Темата за Русенската община намира място в обобщаващите трудове на Иван Радков, който в сътрудничество с Любомир Златев детайлно и аргументирано проследява историята на Русенската община в най-новия период от нейното развитие – от 1879 до 1949 г.⁶⁶, както и до края на XX век, като отделно тяхно изследване е посветено на русенските кметове до 2005 г.⁶⁷.

Любомир Златев публикува и самостоятелно свои изследвания и статии, свързани най-вече с политическия живот и местната власт в Русе след Освобождението – 1878 г., до края на деветнадесетото столетие^{68, 69}.

Нужно е да се отбележи, че в повечето изследвания на русенските историци проблемите са разгледани частично, като се акцентира върху определени аспекти от дейността на Русенската община.

Предложеният дотук историко-библиографски обзор на написаното, разработеното и публикуваното за българската община в Русе през XIX век., съвсем не изчерпва темата. Със сигурност има пропуснати публикации.

Като обобщение на написаното ще отбележим, че темата за Русенската община през XIX век е част от голямата тема за изграждането и развитието на българските общини през деветнадесетото столетие, като се констатира се, че с проблема са се занимавали редица български и чуждестранни историци и изследователи.

Посочено беше, че не всички аспекти от темата за българските общини са намерили достатъчно пълно и всестранно изясняване в научната литература, като някои от тях почти не са засягани.

Насочвайки се по-конкретно към темата за Русенската община през XIX век, може да се направи заключението, че за пълното изследване на проблема за Русенската община през XIX век е необходимо обстойно запознаване с непубликуваната и публикуваната документация по темата.

Наблегна се на ценността на информацията за Русенската община през XIX век, която получаваме от периодичния печат, както и от дневници, мемоари и спомени на отделни личности, съвременници и дори участници в описаните събития.

Отбеляза се, че през последните десетилетия е налице тенденция в редица публикувани трудове да се засягат отделни проблеми, свързани с историята, формирането и дейността на Русенската община през XIX век.

В заключение е необходимо да се отбележи, че въпреки изключителния труд, положен от историци, специалисти и изследователи да разработят и осветлят някои аспекти от историята, дейността, функцията и ролята на Русенската община през XIX век, все още не е предложено обстойно, систематично научно

изследване, което да разкрие в пълнота и цялостност нейния характер, история, общите закономерности и връзки в нейното развитие, мисията, значението и ролята ѝ.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

- ¹ **Христов, Хр.** Българските общини през Възраждането. София, 1973.
- ² **Китанов, В.** За ролята на общините при реформиране на българското отношение към османската власт през епохата на Възраждането. – В: Известия на катедра „Българска история“ и археология и катедра „Обща история“ – ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, 2–2005 г.
- ⁴ **Паскалева, В.** За самоуправлението на българите през Възраждането. – В: Изв. Ист. Изт., т. 14–15, 1964, с. 113.
- ⁵ **Паскалева, В.** Общинското самоуправление в българските земи и другите балкански провинции на Османската империя от XV век до Берлинския конгрес. (функции и паралели). – В: България 1300, II, София, 1982.
- ⁵ **Грозданова, Е.** Български общини като кредитирана страна в лихварските операции (XVII–XVIII в.). – В: Исторически преглед, 1974, № 3, 61–70.
- ⁶ **Грозданова, Е.** Българската селска община през XV–XVIII в. София, 1979.
- ⁷ **Грозданова, Е.** Ролята на традиционната селска община за опазването на българската народност и народностно самосъзнание. – В: Българската нация през Възраждането. С., 1980, с. 139–177.
- ⁸ **Андреев, М.** Българското обичайно право и неговото развитие през последните десетилетия на турското иго. – В: Ист. преглед, XII, кн. 5, 1956.
- ⁹ **Георгиева, Цв.** Ролята на българските социални институции в условията на османското владичество. – В: България 1300, III, София, 1983.
- ¹⁰ **Стоянов, Иван.** История на Българското възраждане. В.Търново, 2010.
- ¹¹ **Маждракова-Чавдарова, Огняна.** Българските общини през Възраждането (взаимовръзки и постижения 1860–1870). – В: Българската община и местното самоуправление – възрожденските традиции. Национална научна конференция – Пазарджик, 11–12 октомври 2000 г./ Ред. Д. Дойнов. Национално сдружение на общините в Република България, 2001, 27–38.
- ¹² **Тютюнджиев, И.** История на българския народ XV–XVII в. В.Търново: Ровита, 2017.
- ¹³ **Шивачев, Ст.** Към въпроса за общинското самоуправление в българските земи през Възраждането. – В: Годишник на РИМ–Пловдив, Т.V, 2008.
- ¹⁴ **Тодорова, Цв.** Общинското самоуправление в българската буржоазна държава през периода 1886–1919. – В: ГСУЮФ, 2, 1982.
- ¹⁵ **Милкова, Ф.** Основни въпроси на общинското самоуправление в българската буржоазна държава от създаването на Търновската конституция до Балканската война. – В: ГСУЮФ, 50, 1959.
- ¹⁶ **Иречек, Константин.** Пътувания по България. София, 1974.
- ¹⁷ **Маркова, Л. В.** Сельская община у болгар в XIX век. – В: Славянский этнографический сборник. Труды Института этнографии, Москва, 1960, ТЛ XII.
- ¹⁸ **Каниц, Ф.** Дунавска България и Балканът. Историко-географски-етнографски пътеписи и проучвания от 1860 до 1879 г. – Т. I, София, 1995.
- ¹⁹ **Генчев, Н.** Възрожденският Пловдив. Принос в българското духовно възраждане. Пловдив, 1981.

²⁰ **Грънчаров, Михаил** Плевенската община през Възраждането. – България 1300. Институции и държавна традиция. Т. II. София, 1982.

²¹ **Данова, Н.** Към историята на Търновската градска община през Възраждането. – В: ИП, Кн. 1, 1980.

²² **Маркова, З.** Общинското самоуправление в София през XIX век. – В: София през вековете. т. I, София, 1989.

²³ **Плетньов, Г.** Тревненската община през Възраждането. – В: Трявна. София, 1982.

²⁴ **Български исторически архив на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ - София (БИА–НБКМ)** – Сайт на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София, <http://nationallibrary.bg> (21.07.2018)

²⁵ **Колекции на отдел Ориенталски сбирки.** – Сайт на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, http://www.nationallibrary.bg/wp/?page_id=258&lang=bg (10.07.2018)

²⁶ **125 години Русенска община. Документален сборник**, съст. Кънчев Красимир, Й. Борисов, Русе, 1990.

²⁷ **Sahara, T.** An Eastern Orthodox Community During the Tansimat (Documents from a Register of the Bulgarian Society in Ruse 1860–1872. – В: Източноправославната общност по време на Танзимата / Документи от регистрите на българската община в Русе 1860–1872). – Съст. Л. Златев, Т. Билчев. Токио, 1997. 517 с.

²⁸ **Подбрани извори за историята на град Русе и Русенския край (II–XIX в.),** Исторически музей – Русе, том. I, – съст. Ст. Йорданов и Т. Бакърджиева, Русе, 1999.

²⁹ **Митрополит Григорий Доростолски и Червенски (1872–1898). Документален сборник.** Съст: Билчев, Т., Русе, 1998.

³⁰ **125 години Русенска община 1865-1990. Доклади и съобщения** (Резюме). Съст. Й. Борисов, Русе, 1990.

³¹ **150 години Русенска община-юбилейна изложба**, съставители: Билчев Тодор, Цветомира Димитрова, Валерия Йорданова, Русе, 2016.

³² **Епоха на строителство**, съставители: Жейнов, И., В. Антонова, том. I, В. Търново, 2005.

³³ **100 години Русенска търговска индустриална камара. Документален сборник.** Съставители: Златев, Л., Р. Велинова, Т. Билчев, Русе, 1995.

³⁴ **Сборник 100 години библиотека „Любен Каравелов“ – Русе**, Русе, 1988.

³⁵ **Юбилеен сборник 100 години читалище „Зора“** – Русе, 1966.

³⁶ **Обретенков, Н.** Спомени за българските въстания. София, 1983.

³⁷ **Попов, Н.** Описание на Русчук за време от 1860 до 1879 година. Русе, 1928.

³⁸ **Смядовски, Д.** Русе след Освобождението. – В: Русе в зората на Освобождението. Русе, 1928.

³⁹ **Стоянов, Захари.** Из „Записки по българските въстания“, съст.: Т. Тихов, София, 1988.

⁴⁰ **Дряновски, Й.** Мемоарите на един русенец. Съставител: Х. Лебикян Русе, 1998.

⁴¹ **Хаджикостов, Михаил.** Из миналото на Русе (спомени). Русе, 1931.

⁴² **Шарова, Крумка.** Русе през XV–XIX век. Регионално и национално в историята на град Русе през Възраждането. – В: Алманах за историята на Русе, том II, Русе, 1997.

⁴³ **Sahara, Tetsuya** An Eastern Orthodox Community during the Tanzimat. Documents from Register of the Bulgarian Society in Ruse (1860–1872). – Institute for the study of languages and cultures of Asia and Africa, Tokyo, 1997.

⁴⁴ **Иванова, Св.** Към предисторията на Русенската община през XVII–XVIII век. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996, с. 51–57.

⁴⁵ **Христов, Хр.** Българските общини през Възраждането. София, 1973.

⁴⁶ **Плетньов, Г.** Мидхат паша и управлението на Дунавския вилает. В. Търново, 1994.

⁴⁷ **Плетньов, Г.** Съпротивата на българския народ против османизирането на родните училища в Дунавския вилает. – В: Трудове на Великотърновския университет „Кирил и Методий“, Т. 12, №3, 1975.

⁴⁸ **Маждракова-Чавдарова, Огняна** Църковният въпрос и българските общини (1860–1870). – В: Българската църква през вековете. Научна сесия по случай 1130 години от учредяването на Българската църква и 130 години от създаването на Българската екзархия. Съст. П. Петков. София, 2003, с. 178–195.

⁴⁹ **Сиромахова, Ж.** Русе през Възраждането. София, 1997.

⁵⁰ **Бакърджиева, Т.** Българската общност в Русе през 60-те на XIX век. (Историко-демографско изследване), София, 1996.

⁵¹ **Бакърджиева, Т.** Взаимоотношенията между Русенската градска община и османската администрация. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996, с. 71–76.

⁵² **Кънчев, Кр., Й. Борисов** За създаването и началната дейност на Русенската българска община. – В: 125 години Русенска община, документален сборник. Русе, 1990.

⁵³ **Кънчев, Кр.** Към въпроса за създаването и началната дейност на Русенската българска община (Опит за историографски и библиографски обзор). – В: Алманах за историята на Русе, том XV, Русе, 2015.

⁵⁴ **Борисов, Й.** Вести от Русчук. Русе, 2003.

⁵⁵ **Билчев, Т.** Митрополит Григорий Доростолски и Червенски и духовният живот на русенеца през втората половина на деветнадесети век. – В: Митрополит Григорий Доростолски и Червенски (1872–1898). Документален сборник. Съставител: Билчев, Т. Русе, 1998.

⁵⁶ **Билчев, Т.** Русенската българска църковна народна община и П. Р.Славейков. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996, с. 181–185.

⁵⁷ **Пармаков, С.** Русе – Вчера, днес и утре, Русе, 1936.

⁵⁸ **Чендов, Г.** Когато Русе беше Русчук. София, 1985.

⁵⁹ **Антонова, В.** Възрожденското читалище „Зора“ в Русе. Русе, 2010.

⁶⁰ **Димитрова, М., Йорданов, С.** Лицата на Русе – от I до средата на XX-и век. – Енциклопедичен справочник, Русе, 2011.

⁶¹ **Жейнов, И.** Завещанието на Димитър х. Руссет. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996, с. 67–69.

⁶² **Жейнов, И.** За развитието на занаятите в Русе през XVIII–XIX в. – В: ГМС, кн. XV, Варна, 1989, с. 97–112.

⁶³ **Великова, Т.** Европейските дестинации при пътуванията на българите, отразени в книгите на Русенска църковно народна община (1866–1874). – В: Алманах за историята на Русе, том XV, Русе, 2015, с. 118–124.

⁶⁴ **Велинова, Роза** Възстановяване и изграждане на Русенската градска община (1878–1900 г.). – В: Годишник на музеите от Северна България, кн. XVII, В. Търново, 1991.

⁶⁵ **Велинова, Р.** История на партиите в Русе. Личности, събития, документи. – Дунавска правда, Русе, г. XVI, бр. 117/15.6.1990, бр. 119/19.6.1990.

⁶⁶ **Радков, И., Златев, Л.** Русенската община, (1878–1949). Русе, 2000.

⁶⁷ **Радков, И., Златев, Л.** Русенските кметове 1878–2005. Русе, 2005.

⁶⁸ **Златев, Л.** Политическият живот в Русе (1879–1900). Русе, 1988.

⁶⁹ **Златев, Л.** Стопанско и обществено-политическо развитие на Русе от Освобождението до войните. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Андреев, М. Българското обичайно право и неговото развитие през последните десетилетия на турското иго. – В: Ист. преглед, XII, кн. 5, 1956. [Andreev, M. Balgarskoto obichayno pravo i negovoto razvitie prez poslednite desetiletia na turskoto igo. – V: Ist. pregled, XII, kn. 5, 1956.]

Антонова, В. Възрожденското читалище „Зора“ в Русе. Русе, 2010. [Antonova, V. Vazrozhdenskoto chitalishte „Zora“ v Ruse. Ruse, 2010.]

Бакърджиева, Т. Българската общност в Русе през 60-те на XIX век. (Историко-демографско изследване), София, 1996. [Bakardzhieva, T. Balgarskata obshtnost v Ruse prez 60-te na XIX vek. (Istoriko-demografsko izsledvane), Sofia, 1996.]

Бакърджиева, Т. Взаимоотношенията между Русенската градска община и османската администрация. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996, с. 71–76. [Bakardzhieva, T. Vzaimootnosheniyata mezhdru Rusenskata gradaska obshtina i osmanskata administratsia. – V: Almanah za istoriyata na Ruse, tom I, Ruse, 1996, s. 71–76.]

Билчев, Т. Митрополит Григорий Доростолски и Червенски и духовният живот на русенеца през втората половина на деветнадесети век. – В: Митрополит Григорий Доростолски и Червенски (1872–1898). Документален сборник. Съставител: Билчев, Т., Русе, 1998. [Bilchev, T. Mitropolit Grigoriy Dorostolski i Chervenski i duhovniyat zhivot na rusenetsa prez vtorata polovina na devetnadeseti vek. – V: Mitropolit Grigoriy Dorostolski i Chervenski (1872–1898). Dokumentalen sbornik. Sastavitel: Bilchev, T., Ruse, 1998.]

Борисов, Й. Вести от Русчук. Русе, 2003. [Borisov, Y. Vesti ot Ruschuk. Ruse, 2003.]

България 1300: Институции и държавна традиция. – В: Доклади на БИД 3–5 октомври 1981, Т. I, II, III, София, 1981–1983. [Balgaria 1300: Institutitsii i darzhavna traditsia. – V: Dokladi na BID 3-5 oktomvri 1981, T.I, II, III, Sofia, 1981–1983.]

Великова, Т. Европейските дестинации при пътуванията на българите, отразени в книгите на Русенска църковно народна община (1866–1874). – В: Алманах за историята на Русе-том XV, Русе, 2015, с. 118–124. [Velikova, T. Evropeyskite destinatsii pri patuvaniyata na balgarite otrazeni v knigite na Rusenska tsarkovno narodna obshtina (1866–1874). – V: Almanah za istoriyata na Ruse-tom XV, Ruse, 2015, s. 118–124.]

Велинова, Р. История на партиите в Русе. Личности, събития, документи. – Дунавска правда, Русе, г. XVI, бр. 117/15.6.1990, бр. 119/19.6.1990. [Velinova, R. Istoria na partiite v Ruse. Lichnosti, sabitia, dokumenti. – Dunavska pravda, Ruse, g. XVI, br. 117/ 15.6.1990, br. 119/19.6.1990.]

Велинова, Р. Възстановяване и изграждане на Русенската градска община (1878–1900 г.). – В: Годишник на музеите от Северна България, кн. XVII, В. Търново, 1991. [Velinova, R. Vazstanovyavane i izgrazhdane na Rusenskata gradaska obshtina (1878–1900 g.). – V: Godishnik na muzeite ot Severna Balgaria, kn. XVII, V. Tarnovo, 1991.]

Георгиева, Ц. Ролята на българските социални институции в условията на османското владичество. – В: България 1300, III, София, 1983. [Georgieva, Tsv. Rolyata na balgarskite sotsialni institutsii v usloviyata na osmanskoto vladichestvo. – V: Balgaria 1300, III, Sofia, 1983.]

Генчев, Н. Възрожденският Пловдив. Принос в българското духовно възраждане. Пловдив, 1981. [Genchev, N. Vazrozhdenskiyat Plovdiv. Prinost v balgarskoto duhovno vazrazhdane. Plovdiv, 1981.]

Грозданова, Е. Български общини като кредитирана страна в лихварските операции (XVII–XVIII в.). – В: Исторически преглед, 1974, № 3, 61–70. [Grozdanova, E. Balgarski obshtini kato kreditirana strana v lihvarskite operatsii (XVII–XVIII v.). – V: Istoricheski pregled, 1974, № 3, 61–70.]

Грозданова, Е. Българската селска община през XV–XVIII в., София, 1979. [Grozdanova, E. Balgarskata selska obshtina prez XV–XVIII v., Sofia, 1979.]

Грозданова, Е. Ролята на традиционната селска община за опазването на българската народност и народностно самосъзнание. – В: Българската нация през Възраждането. С., 1980, с. 139–177. [Grozdanova, E. Rolyata na traditsionnata selska obshtina za opazvaneto na balgarskata narodnost i narodnostno samosaznanie. – V: Balgarskata natsia prez Vazrazhdaneto. S., 1980, s. 139–177.]

Грънчаров, М. Плевенската община през Възраждането. – България 1300. Институции и държавна традиция. Т. II. София, 1982. [Grancharov, Mihail Plevenskata obshtina prez Vazrazhdaneto. – Bulgaria 1300. Institutsii i darzhavna traditsia. T. II. Sofia, 1982.]

Данова, Н. Към историята на Търновската градска община през Възраждането. – ИП, кн.1, 1980. [Danova, N. Kam istoriyata na Tarnovskata gradska obshtina prez Vazrazhdaneto. – IP, kn.1, 1980.]

Димитрова, М., Йорданов, С. Лицата на Русе – от I до средата на XX-и век. – Енциклопедичен справочник, Русе, 2011. [Dimitrova, M., St. Yordanov Litsata na Ruse – ot I do sredata na XX-i vek. – Entsiklopedichen spravochnik, Ruse, 2011.]

Дрянновски, Й. Мемоарите на един русенец. Съставител: Х. Лебикян, Русе, 1998. [Dryanovski, Y. Memoarite na edin rusenets. Sastavitel: H. Lebikyana Ruse, 1998.]

Епоха на строителство, съставители: Жейнов, И., В. Антонова, том. I, ДА– Русе, В.Търново, 2005. [Epoxa na stroitelstvo, sastaviteli: Zheyenov, I., V. Antonova, tom. I, DA– Ruse, V. Tarnovo, 2005.]

Жейнов, И. За развитието на занаятите в Русе през XVIII–XIX в. – В: ГМСБ, кн. XV, Варна, 1989, с. 97–112. [Zheyenov, I. Za razvitiето na zanayatite v Ruse prez XVIII–XIX v. – V: GMSB, kn. XV, Varna, 1989, s. 97–112.]

Жейнов, И. Завещанието на Димитър х. Руссет. – В: Алманах за историята на Русе–том I, Русе:, 1996, с. 67–69. [Zheyenov, I. Zaveshtanieto na Dimitar h. Russet. – V: Almanah za istoriyata na Ruse, tom I, Ruse, 1996, s. 67–69.]

Златев, Л. Политическият живот в Русе (1879–1900). Русе, 1988. [Zlatev, L. Politicheskiyat zhivot v Ruse (1879–1900). Ruse, 1988.]

Златев, Л. Стопанско и обществено-политическо развитие на Русе от Освобождението до войните. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996. [Zlatev, L. Stopansko i obshtestveno-politicheskoto razvitiе na Ruse ot Osvobozhdeniето do voynite. – V: Almanah za istoriyata na Ruse, tom I, Ruse, 1996.]

Иванова, С. Към предисторията на Русенската община през XVII–XVIII век. – В: Алманах за историята на Русе, том I, Русе, 1996, с. 51–57. [Ivanova, Sv. Kam predistoriyata na Rusenskata obshtina prez XVII–XVIII vek. – V: Almanah za istoriyata na Ruse, tom I, Ruse, 1996, s. 51–57.]

Иречек, К. Пътувания по България. София, 1974. [Irechek, Konstantin Patuvania po Balgaria. Sofia, 1974.]

Каниц, Ф. Дунавска България и Балканът. Историко-географски-етнографски пътеписи и проучвания от 1860 до 1879 г. – Т. I, София, 1995. [Kanits, F. Dunavska Balgaria i Balkanat. Istoriko-geografski-etnografski patepisi i prouchvania ot 1860 do 1879 g. – Т. I, Sofia, 1995.]

Китанов, В. За ролята на общините при реформиране на българското отношение към османската власт през епохата на Възраждането. – В: Известия на катедра „Българска история“ и археология и катедра „Обща история“ – ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, 2–2005. [Kitanov, V. Za rolyata na obshtinite pri reformirane na balgarskoto otnoshenie kam osmanskata vlast prez epohata na Vazrazhdaneto. – V: Izvestia na katedra „Balgarska istoria“ i arheologia i katedra „Obshta istoria“ – YUZU „Neofit Rilski“ – Blagoevgrad, 2–2005.]

Кънчев, К., Борисов, Й. За създаването и началната дейност на Русенската българска община. – В: 125 години Русенска община, документален сборник. Русе, 1990. [Kanchev, Kr., Y. Borisov Za sazdavaneto i nachalnata deynost na Rusenskata balgarska obshtina. – V: 125 godini Rusenska obshtina, dokumentalen sbornik. Ruse, 1990.]

Кънчев, К. Към въпроса за създаването и началната дейност на Русенската българска община (Опит за историографски и библиографски обзор). – В: Алманах за историята на Русе, том XV, Русе, 2015. [Kanchev, Kr. Kam vaprosa za sazdavaneto i nachalnata deynost na Rusenskata balgarska obshtina (Opit za istoriografski i bibliografski obzor). – V: Almanah za istoriyata na Ruse, tom XV, Ruse, 2015.]

Маждракова-Чавдарова, О. Българските общини през Възраждането (взаимовръзки и постижения 1860–1870). – В: Българската община и местното самоуправление – възрожденските традиции. Национална научна конференция – Пазарджик, 11–12 октомври 2000 г. Ред. Д. Дойнов, 2001, 27–38. [Mazhdrakova-Chavdarova, O. Balgarskite obshtini prez Vazrazhdaneto (vzaimovrazki i postizhenia 1860–1870). – V: Balgarskata obshtina i mestnoto samoupravlenie – vazrozhdensките traditsii. Natsionalna nauchna konferentsia – Pazardzhik, 11–12 oktomvri 2000 g. Red. D. Doynov, 2001, 27–38.]

Маждракова-Чавдарова, О. Църковният въпрос и българските общини (1860–1870). – В: Българската църква през вековете. Научна сесия по случай 1130 години от учредяването на Българската църква и 130 години от създаването на Българската екзархия. Съст. П. Петков. София, 2003, 178–195. [Mazhdrakova-Chavdarova, O. Tsarkovniyat vapros i balgarskite obshtini (1860–1870). – V: Balgarskata tsarkva prez vekovete. Nauchna sesia po sluchay 1130 godini ot uchredyavaneto na Balgarskata tsarkva i 130 godini ot sazdavaneto na Balgarskata ekzarhia. Sast. P. Petkov. Sofia, 2003, 178–195.]

Маркова, З. Общинското самоуправление в София през XIX век. – В: София през вековете. т. I, София, 1989. [Markova, Z. Obshtinskoto samoupravlenie v Sofia prez XIX vek. – V: Sofia prez vekovete. t. I, Sofia, 1989.]

Маркова, Л. В. Сельская община у болгар в XIX век. – В: Славянский этнографический сборник. Труды Института этнографии, Москва, 1960, ТЛ XII. [Markova, L. V. Selyskaya obshtina u bolgar v XIX vek. – V: Slavyanskiy etnograficheskiy sbornik. Truday Instituta etnografii, Moskva, 1960, TL XII.]

Милкова, Ф. Основни въпроси на общинското самоуправление в българската буржоазна държава от създаването на Търновската конституция до Балканската война. – В: ГСУЮФ, 50, 1959. [Milkova, F. Osnovni vaprosi na obshtinskoto samoupravlenie v balgarskata burzhoazna darzhava ot sazdavaneto na Tarnovskata konstitutsia do Balkanskata voyna. – V: GSUYUF, 50, 1959.]

Митрополит Григорий Доростолски и Червенски (1872–1898). Документален сборник. Съставител: Билчев, Т., Русе, 1998. [Mitropolit Grigoriy Dorostolski i Chervenski (1872–1898). Dokumentalен sbornik. Sastavitel: Bilchev, T., Ruse, 1998.]

Обретенов, Н. Спомени за българските въстания. София, 1983. [Obretenov, N. Spomeni za balgarskite vastania. Sofia, 1983.]

Пармаков, С. Русе – Вчера, днес и утре, Русе, 1936. [Parmakov, S. Ruse – Vchera, dnes i utre, Ruse, 1936.]

Паскалева, В. За самоуправлението на българите през Възраждането. – В: Изв. Ист. Изт., т. 14–15, 1964, с. 113. [Paskaleva, V. Za samoupravlenieto na balgarite prez Vazrazhdaneto. – V: Izv. Ist. Izt., t. 14–15, 1964, s. 113.]

Паскалева, В. Общинското самоуправление в българските земи и другите балкански провинции на Османската империя от XV век до Берлинския конгрес (функции и паралели) – В: България 1300, II, София, 1982. [Paskaleva, V. Obshtinskoto samoupravlenie v balgarskite zemi i drugite balkanski provintsii na Osmanskata imperiya ot XV vek do Berlinskia kongres (funktsii i paraleli) – V: Balgaria 1300, II, Sofia, 1982.]

Плетньов, Г. Съпротивата на българския народ против османизирането на родните училища в Дунавския вилает. – В: Трудове на Великотърновския университет „Кирил и Методий“, – Т. 12, №3, 1975. [Pletnyov, G. Saprotivata na balgarskia narod protiv osmaniziraneto na rodnite uchilishta v Dunavskia vilaet. – V: Trudove na Velikotarnovskia universitet „Kiril i Metodiy“, T. 12, №3, 1975.]

Плетньов, Г. Тревненската община през Възраждането. – Трявна. София, 1982. [Pletnyov, G. Trevennската obshtina prez Vazrazhdaneto. – Tryavna. Sofia, 1982.]

Плетньов, Г. Мидхат паша и управлението на Дунавския вилает. В. Търново, 1994. [Pletnyov, G. Midhat pasha i upravlението na Dunavskia vilaet. V. Tarnovo, 1994.]

Подбрани извори за историята на град Русе и Русенския край (II–XIX в.), Исторически музей – Русе, том. I, съст. Ст. Йорданов и Т. Бакърджиева, Русе, 1999. [Podbrani izvori za istoriyata na grad Ruse i Rusenskiya kray (II–XIX v.), Istoricheski muzey – Ruse, tom. I, – sast. St. Yordanov i T. Bakardzhieva, Ruse, 1999.]

Попов, Н. Описание на Русчук за време от 1860 до 1879 година. Русе, 1928. [Popov, N. Opisanie na Ruschuk za vreme ot 1860 do 1879 godina. Ruse, 1928.]

Радков, И., Златев Л. Русенската община –1878–1949. Русе, 2000. [Radkov, I., Lyubomir Zlatev Rusenskata obshtina –1878–1949. Ruse, 2000.]

Радков, И., Л. Златев Русенските кметове 1878–2005. Русе, 2005. [Radkov, I., L. Zlatev Rusenskite kmetove 1878–2005. Ruse, 2005].

Сборник 100 години библиотека „Любен Каравелов – Русе, Русе, 1988. [Sbornik 100 godini biblioteka „Lyuben Karavelov“ – Ruse, Ruse, 1988.]

Симеонов, С. Русе в миналото и днес. Русе, 1929. [Simeonov, S. Ruse v minaloto i dnes. Ruse, 1929.]

Сироманова, Ж. Русе през Възраждането. София, 1997. [Siromanova, Zh. Ruse prez Vazrazhdaneto. Sofia, 1997.]

Смядовски, Д. Русе след Освобождението. – В: Русе в зората на Освобождението. Русе, 1928. [Smyadovski, D. Ruse sled Osвобоzhdenieto. – V: Ruse v zorata na Osвобоzhdenieto. Ruse, 1928.]

Стоянов, З. Из „Записки по българските въстания“, съст: Т. Тихов, София, 1988. [Stoyanov, Z. Iz „Zapiski po balgarskite vastania“, sast: T. Tihov, Sofia, 1988.]

Стоянов, И. История на Българското възраждане. В. Търново, 2010. [Stoyanov, I. Istorina na Balgarskoto vazrazhdane. V. Tarnovo, 2010.]

Тодорова, Ц. Общинското самоуправление в българската буржоазна държава през периода 1886–1919. – В: ГСУЮФ, 2, 1982. [Todorova, Tsv. Obshtinskoto samoupravlenie v balgarskata burzhoazna darzhava prez perioda 1886–1919. – V: GSUYUF, 2, 1982.]

Тютюнджиев, И. История на българския народ XV–XVII в. В. Търново, 2017. [Tyutyundzhiev, I. Istorina na balgarskia narod XV–XVII v. V. Tarnovo, 2017.]

Хаджикостов, М. Из миналото на Русе (спомени). Русе, 1931. [Hadzhikostov, Mihail Iz minaloto na Ruse (spomeni). Ruse, 1931.]

Христов, Х. Българските общини през Възраждането. София, 1973. [Hristov, Hr. Balgarskite obshtini prez Vazrazhdaneto. Sofia, 1973.]

Чендов, Г. Когато Русе беше Русчук. София, 1985. [Chendov, G. Kogato Ruse beshe Ruschuk. Sofia, 1985.]

Шарова, К. Русе през XV–XIX век. Регионално и национално в историята на град Русе през Възраждането. – В: Алманах за историята на Русе, том II, Русе, 1997. [Sharova, K. Ruse prez XV–XIX vek. Regionalno i natsionalno v istoriyata na grad Ruse prez Vazrazhdaneto. – V: Almanah za istoriyata na Ruse, tom II, Ruse, 1997.]

Шивачев, С. Към въпроса за общинското самоуправление в българските земи през Възраждането. – В: Годишник на РИМ–Пловдив, Т. V, 2008. [Shivachev, St. Kam vaprosa za obshtinskoto samoupravlenie v balgarskite zemi prez Vazrazhdaneto. – V: Godishnik na RIM–Plovdiv, T. V, 2008.]

Юбилеен сборник 100 години читалище „Зора“ – Русе, 1966. [Yubileen sbornik 100 godini chitalishte „Zora“ – Ruse, 1966.]

Sahara, T. An Eastern Orthodox Community During the Tansimat / Documents from a Register of the Bulgarian Society in Ruse 1860–1872. Източноправославната общност по време на Танзимата / Документи от регистрите на българската община в Русе 1860–1872/. Съст. Л. Златев, Т. Билчев. Токио, 1997. 517 с.

100 години Русенска търговска индустриална камара. Документален сборник. Съставители: Златев, Л., Р. Велинова, Т. Билчев, Русе, 1995. [100 godini Rusenska targovska industrialna kamara. Dokumentalen sbornik. Sastaviteli: Zlatev, L., R. Velinova, T. Bilchev, Ruse, 1995.]

125 години Русенска община 1865–1990. Доклади и съобщения. Резюме. Съст. Й. Борисов, Русе, 1990. [125 godini Rusenska obshtina 1865–1990. Dokladi i saobshtenia. Rezyumeta. Sast. Y. Borisov, Ruse, 1990.]

125 години Русенска община. Документален сборник, съст. Кънчев, Красимир, Й. Борисов, Русе, 1990. [125 godini Rusenska obshtina. Dokumentalen sbornik, sast. Kanchev, Krasimir, Y. Borisov, Ruse, 1990.]

150 години Русенска община – юбилейна изложба, съставители: Билчев, Тодор, Цветомира Димитрова, Валерия Йорданова, Русе, 2016. [150 godini Rusenska obshtina – yubileyna izlozhba, sastaviteli: Bilchev, Todor, Tsvetomira Dimitrova, Valeria Yordanova, Ruse, 2016.]